

VINKKEJÄ LAPSIOMAISTYÖHÖN

Opaslehtinen sosiaali- ja terveydenhuollon
ammattilaisille

LUKIJALLE

Tämän opaslehtisen aiheena on lapsiomaistyö. Sen tarkoituksena on lisätä tietoisuutta lapsiomaistyöstä. Opaslehtinen antaa tietoa lapsiomaisen tilanteessa elävän lapsen tunnistamisesta, kohtaamisesta ja tilanteen puheeksi ottamisesta, kun vanhemmalla on mielenterveysongelmia. Lisäksi opaslehtisessä tuodaan esille *Lapset puheeksi* -menetelmä ja esitellään lyhyesti Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset - FinFami ry:n koordinoima *Vertti*-ryhmätoiminta. Opaslehtisen lopuksi on vinkkejä järjestöistä, jotka tarjoavat tukea lapsiperheille. Lisäksi on tilaa omille muistiinpanoille.

Opaslehtinen on tehty alakoululaisia kohtaaville sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Sitä voivat hyödyntää myös yläkouluikäisten kanssa työskentelevät ammattilaiset ja muut lapsiomaistyöstä kiinnostuneet.

Opaslehtinen on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä Karelian ammattikorkeakoulussa keväällä 2021 ja toimeksiantajana on toiminut Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset FinFami ry.

Opinnäytetyö löytyy kokonaisuudessaan osoitteesta www.theseus.fi

Opaslehtisen tekijä: Sini-Maria Saukkonen

Kuvitus: Sanna Hukkanen

LAPSI OMAISENA

Lapsiomaisen tilanteen tunnistaminen

Lapsiomainen on lapsi tai nuori, jonka läheinen, esimerkiksi oma vanhempi sarastaa psyykkistä, fyysistä tai riippuvuussairautta. Lapsi toimii hoivaajan roolissa sairastuneelle vanhemmalleen ja perheelle. Lapsesta tulee nuori hoivaaja, kun hän joutuu asettumaan aikuisen rooliin.

Lapsi yleensä joutuu kantamaan vastuuta liian paljon omaa ikäänsä nähden.

- Lapsi hoitaa sairastuneen vanhemman tehtäviin kuuluvia kodinhoidollisia tehtäviä, kuten tekee ruokaa tai pitää huolta nuoremmista sisaruksista.
- Lapsi kantaa huolta sairastuneen voinnista ja terveydestä.
- Lapsi kantaa huolta vanhempien jaksamisesta ja perheen selviytymisestä.
- Lapsi kantaa huolta mahdollisista perheen ristiriidoista.

Puheeksi ottaminen: Mitä sinulle kuuluu?

Lapsen kuormittava elämäntilanne on tärkeä tunnistaa varhaisessa vaiheessa. Tilanne kannattaa ottaa puheeksi jo ennen, kuin lapsi alkaa oireilla. Lapsi ei pysty itse arvioimaan tilanteen vaikutuksia ja omia voimavarojaan.

Lapsen useamman tapaamisen järjestäminen on suotavaa, koska lapsi on lojaali vanhemmilleen ja ei avaudu vanhempien tai perheen ongelmista heti.

Kysele *"Mitä kuuluu?"* ja kysy yhä uudestaan. Kysymysten on hyvä olla avoimia kysymyksiä, esimerkiksi *"Miten sinä voit?"*, *"Miten kotona menee?"*.

Mitä nuorempi lapsiomainen sitä normaalimpana hän pitää perheen hankalaa tilannetta, jonka vuoksi perheen tilanteen sanoittaminen voi olla hänelle haastavaa. Lapset täyttävät omalla selityksillä ja mielikuvituksella vanhemman poikkeavan käytöksen merkitystä sekä siihen liittyvää tiedon puutetta. On tärkeä, että lapsi saa ikätasoisesti tietoa, mikä on vääränlaista kohtelua perheessä. Tieto auttaa lasta siinä, että hän osaa kysyä ja kertoa perheen tilanteesta. Esimerkiksi: lapsi voi kokea syyllisyyttä ja on tärkeä kuunnella lapsen omia selitysmalleja.

Miten tuen tarve voi näkyä?

Vaikutuksia lapsen arkeen, kun vanhempi ei jaksakaan toimia:

- Ystävyysuhteiden ja harrastusten pois jääminen
- Kotiin eristäytyminen tai kotoa paljon poissa oleminen
- Aiheuttaa turvattomuuden tunnetta
- Koulunkäyntiin ja opiskeluun ei ole voimia
- Oppimisvaikeudet ja poissaolot koulusta
- Hoivaaja rooli voi vaikuttaa sisarusuhteisiin
- Oppii puhumattomuuden kulttuuria

Lapsi kokee hämmentäviä ja pelottaviakin asioita, esimerkiksi vanhemman tunneilmaisussa ja reaktioissa. Väärinkäsityksiä voi muodostua, jos lapsi ei saa ikätasoista tietoa, esimerkiksi *"äiti ei pidä minusta"*, *"isä ei halua olla kanssani"*, *"minun toimintani vaikuttaa vanhemman parantumiseen"*.

Perhe-elämän vaikeudet heijastuvat lapsen käytökseen ja vaikuttavat hänen hyvinvointiinsa, kasvuun ja kehitykseen. Jokainen lapsi reagoi kuitenkin yksilöllisesti.

Koulussa näkyviä "muutoksia" lapsessa, esimerkiksi lapsesta tulee stressaantunut, ahdistunut, hiljainen, vetäytyvä, levoton, vilkas sekä muut mahdolliset käyttäytymisen muutokset.

Turvallinen aikuinen – Miten tukea lasta?

- Ammatilainen kulkee lapsen rinnalla kuormittavassa elämäntilanteessa.
- Kuunteleminen, mitä lapsella on kerrottavana.
- Lasta tukevien henkilöiden selventäminen lapselle.
- Painottaminen, että vanhemman sairastuminen/sairaus ei johdu lapsesta.
- Auttaa tunnistamaan ja käsittelemään erilaisia tunteita, joita vanhemman sairastuminen aiheuttaa, *esimerkiksi: ”Miltä tilanne sinusta tuntuu?” tai ”Mitä ajatuksia vanhemman sairaus sinussa herättää?”*
- Lapsen sisäisten- ja ulkoisten suojaavien tekijöiden vahvistaminen.

Vanhemman sairaudesta puhuminen ja tilanteen sanoittaminen lapselle

- Vanhemman/vanhempien kutsuminen mukaan tapaamiseen ja kertomaan oma näkemys perheen tilanteesta. Perheen toisen aikuisen voi ohjata Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset – FinFami ry:n omaisneuvontaan.
- Lapsen ja ammattilaisen välisessä tapaamisessa lapselle on hyvä kertoa, jos vanhempi on tietoinen heidän kohtaamisestaan. Tällöin lapsen on helpompi puhua perheen tilanteesta.
- Vanhemman tilanteen ja sairauden sanoittaminen lisää lapsen ymmärrystä vanhemman tilanteesta.
- Vanhemmasta ja hänen sairaudestaan puhuminen on tehtävä vanhempia kunnioittaen, niin ettei se vahingoita lapsen ja vanhemman välisiä suhteita.
- Lapsen väärinkäsityksen selvittäminen vanhemmista, perheestä ja kodista.
- Lapselle kerrottava, että hänen tehtävänsä ei ole hoitaa ja huolehtia aikuisesta vanhemmasta. Tärkeä kertoa, että sairastuneet ihmiset saavat hoitoa lääkäreiltä ja muilta ammattilaisilta.

Lapset puheeksi -menetelmä – vanhemman yhteistyö

Koulun ja kodin välille luotu yhteinen työväline Lapset puheeksi -menetelmä. Sen avulla pystytään hahmottamaan kokonaiskuva lapsen, vanhemman ja perheen tilanteesta. Lapset puheeksi -menetelmät toimivat hyvin, jos vanhemmalla on mielenterveysongelmia. Sen avulla pyritään pysäyttämään ongelmat, jotka siirtyvät sukupolvilta toisille. Tilanteisiin, joissa vanhemmalla esiintyy mielenterveys- tai päihdeongelma, on laajempia aineistoja.

Vertti -ryhmä perheille, jossa vanhempi sairastaa mielialahäiriötä

Siun sote, Joensuun kaupungin varhaiskasvatus ja useat tahot järjestävät yhteistyössä ammatillisesti ohjatun vertaistuellisen ryhmäprosessin koko perheelle, kun vanhemmalla on mielenterveysongelmia. Ryhmässä on lapsille ja vanhemmille omat sekä yhteiset ryhmätuokiot, joissa saa tukea kuormittavaan perhe-elämään. Verttiin on jatkuva haku.

Vertti toimintaa koordinoi omaistyöntekijä: Raija Korhonen-Pusa, Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset – FinFami ry.

Lisätietoja: raija.korhonen-pusa@tukitupa.fi

LAPSIOMAISEN TUKENA

Joensuun Pelastakaa Lapset ry

- Minä olen tärkeä -pienryhmät lapsille, perheretket
- joensuu.pelastakaalapset.fi

Joensuun Setlementti ry

- isosisarus / veli -tukihenkilötoiminta, nuorisotyötä mm. poikien tupa, tyttöjen tupa
- setlementtijoensuu.fi

Pelastakaa Lapset ry, Itä-Suomen aluetoimisto

- tukiperheet, tukihenkilöt, sporttikummi, lomakodit, Perheentalo Joensuussa
- pelastakaalapset.fi

Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset – FinFami ry

- omaisneuvonta, vertaisryhmiä puolisoille, vanhemmille, isovanhemmille, Vertti-toiminnan koordinointi
- tukitupa.fi

ViaDia Joensuu ry

- Rantakylän lähiötalo
- viadia.fi/joensuu/

Tukea lapsille ja nuorille

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Nuortennetti -sivusto www.nuortennetti.fi

- Lasten ja nuorten chat: su-ke klo.17–20
- Lasten ja nuorten nettikirjepalvelu: lasten-ja-nuorten.kirjepalvelu.mll.fi
- Lasten ja nuorten puhelin 116 111, ma-pe klo 14–20, la-su klo.17–20

Mieli ry:n valtakunnallinen kriisipuhelin: 09 2525 0111, avoinna 24h

Loistosetlementti ry:n Sua varten somessa 12–21-vuotias: Instagramissa, TikTokissa, Snapchatissa ja Discordissa. Työtekijöihin yhteyden saa laittamalla @suavarten_official -tilille yksityisviestin Instagramissa tai TikTokissa.

A-klinikkasäätiön Varjomaailma chat, avoinna keskiviikkona
varjomaailma.fi

Mikä meidän vanhempia vaivaa -opas, THL, oppaat.finfami.fi/materiaalit-ja-oppaat/mika-meidan-vanhempia-vaivaa/

Tietoa lapsiomaistyöstä

FinFami ry. 2016. Kun lapsi on omainen – Lapsiomaistyön periaatteet.

<https://docplayer.fi/45024597-Kun-lapsi-on-omainen-lapsiomaistyon-periaatteet.html>

Solantaus, T. 2021. Lapset puheeksi – kun vanhemmalla on mielenterveyden ongelmia.

https://mieli.fi/sites/default/files/inline/Hankkeet/TLP/digilog_suo/lp_lokikirja_kun_vanhemmalla_on_mielenterveyden_ongelmia_2006.pdf

Solantaus, T. 2013. Miten autan lastani? Opas vanhemmille, joilla on mielenterveyden ongelmia.

https://oppaat.finfami.fi/wp-content/uploads/sites/36/Miten_autan_lastani.pdf

Kasvun tuki. Varhaisen tuen tietolähde. <https://kasvuntuki.fi/>

Minun muistiinpanoni:

Lähteet:

Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset – FinFami ry

Lapsiomaistyön periaatteet – FinFami ry

Tukea ja mahdollisuuksia. Mielenterveysomaisten keskusliitto – FinFami Ry

Vertti ryhmä. Mielenterveysomaisten keskusliitto – FinFami Ry

Lapset puheeksi – kun vanhemmalla on mielenterveyden ongelmia.

Lastensuojelutarpeen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla. Kuntaliitto.fi

Tarkemmat lähteet löytyvät opinnäytetyöstä.